

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

Derleme Makale
Alınış Tarihi: 27 Şubat 2019
Kabul Tarihi: 15 Ekim 2019

Süleyman TEMİZ*

Öz: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN), ülkemizde akademisyenlerimiz tarafından çok fazla üzerinde araştırma yapılan bir organizasyon değildir. 1967 yılında kurulmasına rağmen, 1973 yılına kadar aktif hale gelememiştir. Şüphesiz bunun sebeplerinden birisi de kendisinden önceki bölge organizasyonlarının oluşturduğu hayal kırıklığı ile beraber o dönemde bölgenin içinde bulunduğu kaos ortamının etkisidir. Bu tarihten sonra ise ASEAN bölgede dikkat çekecek şekilde ilerleme kaydetmiş, izlediği barışçıl ve şeffaf politikalar sayesinde hem bölge ülkelerine hem de dünya üzerindeki büyük güçlere ve organizasyonlara varlığını kabul ettirebilmiştir. ASEAN bölgeselciligi zaman içerisinde daha da önem kazanmış ve bölgesel sorunların çözümüne yönelik yegâne adres konumuna ulaşmıştır. Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlığın çözümlenmesinde ve çatışma potansiyelinin azaltılmasında da ASEAN son derece kritik bir rol oynamıştır. ASEAN ve Çin, Güney Çin Denizi için Kasım 2002'de, Çin'in konuyla ilgili çok taraflı bir anlaşmayı ilk defa kabul ettiği bir bildirge imzalamıştır. Çin, Güney Çin Denizi'ni anakaraya geri kazandırılacak "kayıp bölgeler" olarak görse de, ASEAN'ın takip ettiği etkin ve düzgün politika bölgede kendini hissettirmiştir. ASEAN'ın bölgeselcilik anlamında sorun çözme politikası bu sayede hem kabul görmüş hem de ASEAN'ın bölgedeki etkinliği onaylanmıştır. Çalışmada ASEAN'a giden süreçte güneydoğu Asya'nın tarihi ve politik geçmişi incelenecek ve Güney Çin Denizindeki anlaşmazlıkla beraber Çin'in tutumu ve buna karşı ASEAN'ın sorunun çözümüne dair duruş ve takip ettiği politika değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: ASEAN, Güneydoğu Asya, Bölgeselcilik, Çin

ASEAN's Systematics for Solution of Regional Problems and in this context ASEAN-China Relations

Abstract: *The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) is not an organization in which much research has been done by our academicians in our country. Although it was founded in 1967, it could not become fully active until 1973. Undoubtedly, one of the reasons for this was the disappointment of organizations which emerged in previous periods in the region of ASEAN and chaotic situation of the region. After this time, ASEAN has made remarkable progress in the region and because of the peaceful and transparent policies has followed, it has established and proved its presence both in the countries of the region and the great powers and organizations around the world. ASEAN's regionalism gained more importance over time and it has become the only address for the solution of the regional and global disputes. ASEAN norms of behaviour played a very important role in resolving the South China Sea dispute, and in reducing the potential for conflict. While China regarded the South China Sea as "lost territories" to be restored to the mainland, ASEAN organisation has become influential in the region. ASEAN's problem-solving policy in the sense of regionalism has been acknowledged in this way and ASEAN's effectiveness has been approved in the region. The study will examine the political history of Southeast Asia in the process leading to ASEAN, and evaluate China's attitude to the dispute in the South China Sea, as well as the stance and policy of ASEAN towards resolving the problem.*

Keywords: ASEAN, Southeast Asia, Regionalism, China

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID-ID: 0000-0002-4439-4035

I.Giriş

8 Ağustos 1967 tarihinde, Güneydoğu Asya ülkelerinden Endonezya Dışişleri ve Siyasi İşler Bakanı Adam Malik, Malezya Başbakan Yardımcısı Tun Abdulrazak, Filipinler Cumhuriyeti Dışişleri Sekreteri Narciso Ramos, Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajaratnam ve Tayland Dışişleri Bakanı Thanat Khoman, Tayland'ın başkenti Bangkok'ta yeni bir bölgesel yapılanma oluşturmak amacıyla bir ittifak bildirgesi imzaladılar. İmzalanan bu bildirme ASEAN Deklarasyonu olarak adlandırıldı ki "Bangkok Deklarasyonu" olarak da bilinmektedir (Times, 1967). Bu deklarasyona imza atan ülkeler, birlik şemsiyesi altında ekonomik büyüme, sosyal ilerleme ve küresel gelişme, bölgesel barış ve istikrar, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve idari iş birliği, eğitim ve araştırma alanında karşılıklı yardım, tarım ve ticaret alanlarında işbirliği ile ticaret, ulaşım, iletişim alanlarında iş birliği ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, Güneydoğu Asya üzerine yapılan çalışmaların tanıtılması ve geliştirilmesi, bölgesel ve uluslararası organizasyonlarda işbirliği yapma gibi konularda anlaşmaya vardılar. (Severino, 2008, s. 2)

Bu hedefler ve amaçlar kuvvetli bir şekilde vurgulanmış ve bu beş ülke aralarında olan veya ortaya çıkabilecek problemleri veya çatışma konularını savaş yoluyla değil barışçıl bir şekilde, uzlaşma yolu ile bu deklarasyonda ifade ettikleri ortak hedeflere ulaşma konusunda işbirliği yapma kararı almışlardır. Bangkok Deklarasyonu ilan edildiğinde organizasyonun kapılarının organizasyonun ilkelerine, amaçlarına, hedeflerine katkıda bulunmak isteyen Güneydoğu Asya bölgesindeki tüm devletlere açık olduğu açıkça ifade edilmiştir.

SEATO, (Ball, 1958, s. 17) ASA ve MAPHILINDO'dan sonra ortaya çıkan bu yeni organizasyonun ilk hedefi Güneydoğu Asya ülkelerini bir organizasyon altında bir araya getirmektir. Güneydoğu Asya tanımı ile amaçlanan yer ise; batıda güney Asya alt kıtası ve doğuda Pasifik okyanusu, kuzeyde Çin, Japonya ve Kore, güneyde ise Avustralya arasında kalan coğrafi bölge şeklinde belirlenmiştir. ASEAN, bölgede hükümetler arası bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni oluşumdan önce geçmişte de bölgesel bir takım organizasyonların varlığı bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi Malaya, Filipinler ve Endonezya arasında imzalanan MAPHILINDO sözleşmesi idi. Bir diğeri ise Malezya, Filipinler ve Tayland arasındaki ASA² idi (Times, 1963).

Ancak bu iki kuruluşta hedef ve amaç açısından kısıtlı ve dar kuruluşlardı. MAPHILINDO³ üç Malay kökenli Güneydoğu Asya ülkesini bünyesine almıştı. Bu üç ülkenin bölgesel çatışmalarına dair iddiaları ve ideolojik farklılıkları nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlıklarını çözmeyi amaçlıyordu. (Taylor A. M., 1964, s. 171) ASA, kendisini sadece ekonomik ve kültürel amaçlar doğrultusunda geliştirmişti ve Tayland haricinde ana kıta ülkeleri ile ve bölgedeki

² Association of Southeast Asia.

³ Organizasyonun ismi üye ülkelerin isimlerinin ilk hecelerinden üretilmiştir. Malaya, Philippines, Indonesia.

en büyük ülke olan Endonezya'yı organizasyona dâhil etmedi (Times, 1966). Geniş ve sağlam perspektif sahibi bulunamaması bu iki kuruluşunda ömrünün kısa olmasına sebep oldu. (Pollard, 1970, s. 244) MAPHILINDO, 1963'te kuruldu ve ASEAN'ın kurulup 1967 yılında onun yerine geçmesine kadar devam etti. ASA ise resmi olarak varlığını 1961'den 1967'ye kadar sürdürdü. Ancak ASEAN'ın kuruluşundan kısa süre sonra bu teşkilatta lav edildi. (Pollard, 1970, s. 245) Zaten bu teşkilatın kuruluş amacı kurulması planlanan Malezya'nın engellenmesi olduğunu Sukarno ifade etmiştir (Times, 1963).

ASEAN öncüllerine nispeten sadece kültürel öğeler gibi konularda kendine kayıt koyarak sınırlandırmamış, ortak hedefler ve amaçların üzerine, tam anlamıyla bir bölgesel işbirliği için kapsamlı hedefler sıralamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Bangkok Deklarasyonunda ASEAN, kendisine bütün Güneydoğu Asya ülkelerinin katılabileceğini açıkça ilan etmişti. Esasen, ASEAN'ın kurucu uluslarının bakanları coğrafi ve kültürel yakınlık nedeniyle Burma ve Kamboçya'yı da asıl üye olarak teşkilata dâhil etmek istediler. Ancak bahsi geçen bu iki ülke de bu daveti reddetti. Reddin sebebi olarak kendi statülerini tereddütsüz bir şekilde müttefikleri olmayan devletlerden koruma endişesi ve Soğuk Savaş döneminin en ateşli döneminde ortaya çıkan bu yeni organizasyona uyum sağlama endişesiydi. Zira ASEAN'ın kurulduğu bu dönemde ABD, Vietnam'daki saldırılarını yoğunlaştırmıştı (Sharan, 1965). Vietnam'ın birleşmesi ve Laos'un yeni bir rejim altında 1975 yılında sağlamlaştırılmasını takiben ASEAN, Çinlilerin devletlerinin ilgisini çekmeye başladı. Ancak bu olumlu ittifak rüzgârı, 1978 yılı sonunda Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahale etmesi ile kesintiye uğramıştır. Bölgede ciddi ve etkili bir güvenlik sistemine olan ihtiyaç, dışarıdan destekli Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı'ndan (SEATO), Güneydoğu Asya Ulusları Birliği'ne kadar birçok iniş ve çıkış yaşamış, ancak ASEAN'ın kurulmasından ve etkin hale gelerek bölgedeki boşluğu doldurmasından sonra tüm bu karmaşalardan ve krizlerden başarı ile çıkabilmiştir (Gungwu, 2005, s. 268).

1991-1993 tarihleri arasında Kamboçya ihtilafının çözülmesi ile birlikte ASEAN süreci bu devletler için yeniden başlamıştır. 1999 yılına gelindiğinde ise ASEAN bütün Güneydoğu Asya ülkelerini şemsiyesi altında birleştirebilmiş bir noktaya ulaştı. 2002'nin ortalarında bölgede yeni bir ulus olarak ortaya çıkan Timur Leste de birliğe katılma arzusunu dile getirdi (Smith, 2002, s. 64).

ASEAN, bölgedeki on devleti kapsayacak şekilde genişledi ve küresel forumlarda daha büyük bir rol oynadı. Kurulduğunda ASEAN'ın kısa süreli bir yapılanma olacağına dair peşin hükümlere rağmen, siyasi varlığını günümüze kadar devam ettirmekle kalmamış, zamanın değişen şartlarına da kendini akıllıca adapte edebilmiştir. Her ne kadar bu değişimin ve dönüşümün veya adaptasyonun gerektiği şekilde olamadığı yönünde eleştiriler olsa da, ASEAN'ın bölgesel, ticari ve ekonomik işbirliğinin artmasına ve gelişmesine yönelik olumlu yönde büyük tesirleri olmuştur. Devamlılığını sağlayabilmiş olan birlik ile zaman içerisinde

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

dünyanın belli başlı güçleri, Birleşmiş Milletler ve onun yapılanmaları gibi, daha derin ve sıkı ilişkiler kurmuştur (Gungwu, 2005, s. 268-269).

II. Bölgesel İhtilaflar ve Sorunlu Meseleler

ASEAN'ın ortaya çıktığı dönem gerek dünya ve gerekse Güneydoğu Asya'nın sıkıntılı bir dönemine tekabül etmiştir. Bölgedeki ülkelerin farklılıkları da bu ayrımı ziyadesiyle etkilemiştir. Endonezya'nın büyük bölümü Müslümandı (Formichi, 2012). Malezya, Malay Sultanlıkları ve Malaka Boğazı'ndan, bugünkü Malay yarımadası ve Güney Çin denizi boyunca uzanan Sabah ve Sarawak eyaletlerinden oluşuyordu. Singapur, 9 Ağustos 1965'te bu birlikten ayrıldı ve bağımsızlığını ilan etti (Ghim & Chew, 2013, s. 65).

Bu bölge, politik açıdan Malay Müslümanları tarafından kontrol edilmesine karşın ekonomik güç bölgede yaşayan Çin kökenli nüfustaydı. Tayland'ın güney bölgesinde Müslüman azınlık olmasına rağmen çoğunluk Budizm inancına sahipti. Filipinler'de ise ağırlığı Hristiyanlar oluşturuyordu. Singapur'daki durum, ırki ve dini eşitlik üzerine kurulmuş çok ırklı ve çok dinli bir devlet sistemi idi. Filipinler, Singapur ve Tayland'da önemli ölçüde Müslüman nüfus bulunuyordu. Hepsisi olmasa da bu Müslüman nüfus genellikle sınırlara yakın yerlerde ikamet etmekteydi (Liow, 2005).

Koloni dönemine kadar ticari ve göçmen hareketleri bölgede devam etmiş, ancak İngilizlerin Malezya ve Singapur'daki hâkimiyeti, Hollandalıların Endonezya'daki varlığı, önce İspanyolların sonra da Amerikalıların Filipinler'deki hâkimiyeti ile bu nüfus hareketleri kesintiye uğramıştır. Batılı sömürgeciler tarafından işgale uğramamış ancak bu güçlerin baskısını büyük oranda hissetmiş tek ülke Tayland'dı. Bunun sebebi olarak Tayland'ın takip ettiği dış politika ve diplomasi ile İngiliz ve Fransızlar arasındaki çözülememiş Güneydoğu Asya sömürge mesellerini gösterebiliriz. Güneydoğu Asya bölgesini sömürgeleştirmeye çalışan batılı güçlerin farklı sömürge anlayışları, bölge insanının ve uluslarının ilgisizliği ve farklılıkları ile iletişimsizlikte birleşince bölgede yeni ticari düzenin oluşmasına yol açtı. (Severino, 2008, s. 7)

Ülkelere göre değişiklik arz eden sömürge politikaları, ulusal söylemlerin gelişmesine etki etmiş ve bölge halkı için bağımsızlık fikriyatında olan ulusal kurumların çeşitlenmesine de sebep olmuştur. Bu farklı etkenler aynı zamanda farklı stratejik bakış açılarının da şekillenmesine etki etti. Malezya ve Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık'ın içinde bulunduğu Beş Savunma Gücü İttifakı'na katıldı (Storey, Emmers, & Singh, 2011). Filipinler ise resmi olarak Amerika Birleşik Devletleri ile bir ittifaka sahipti. (Feeney, 1984, s. 63) Tayland'ın ise ABD ile bir savunma taahhüdü bulunmaktaydı (Fineman, 1997). Tüm bu ittifaklara karşın Endonezya herhangi bir ittifaka katılmadı. Batılı devletlerin koloni siyasetleri nedeniyle devam eden süreçte yeni devletler oluştu. Bununla beraber bölge devletlerinin sınırları belirlenirken Malezya ve Endonezya arasında, Malezya ve Singapur arasında ve Malezya ile Filipinler

arasında bölgesel ve politik anlaşmazlıkların ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Güneydoğu Asya bölgesinde Vietnam'ın takip ettiği müdahaleci siyaset, Kamboçya ve Laos'u bir çatışmaya doğru çekerken Tayland'ı da tehdit etmekteydi. Tüm bu olumsuzluklar ise bölgenin istikrar ve barışını olumsuz yönde etkiliyordu. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin kuzeyden hissedilen kuşatmacı politikası, güneyden de Birleşik Devletler'in nüfuzu, Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerine açık bir şekilde düşmanlık beslemesine de neden olmaktadır. Çin'in takip ettiği bu açıktan düşmanlık sonucunda Güneydoğu Asya devletleri batılı devletlere karşı yakınlaşmaktaydı.

Çin'de ortaya çıkan Kültür Devrimi ve bu devrimin politikaları, Çin'in güneyindeki bölgelere doğru yayılmaya başladı. Bu durum ise, komünist isyanlar ve tehdit altında varlıklarını devam ettirmeye çalışan ASEAN'ın kurucu devletleri ile Çin arasında süregelen karşılıklı düşmanlık hissini daha da şiddetlendirdi. Bu dönemde dünyayı kasıp kavuran Soğuk Savaş doruğa çıkmıştı. Bu olumsuz şartlar ile bölgesel ve küresel tehditler arasında ASEAN kurulmuştur. Kurucu devletlerin ileri görüşlülüğü ve mevcut konjonktürü iyi değerlendirebilmiş olmaları birliğin halen aktif ve politik olarak güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmesine sebep olmuştur. ASEAN'ı oluşturan devletler politik çatışmaları ve anlaşmazlıkları, dostane bir siyaset izleyerek çözebilmek ve ortak bir paydada buluşabilmek amacıyla bu organizasyonun çatısı altında bir araya geldiler. Bu şekilde etnik, kültürel, dini farklılıklarını bir kenara bırakarak ortak menfaatlere ulaşma konusunda ittifak oluşturdular. ASEAN, Güneydoğu Asya ülkeleri için kendi aralarındaki bilgisizlikten kaynaklanan başkalaşmışlıklara karşı bir köprü vazifesi gördüğü de söylenebilir. İlişkilerin bölgesel ve yabancı olmayan bir ittifak etrafında gelişmesi, aralarında ortaya çıkabilecek şüphelere dair tereddütleri de ortadan kaldırmaktaydı. İttifak, aynı zamanda Güneydoğu Asya bölgesini de şiddetli çatışmalardan uzak tutacaktı. ASEAN, bölgesel istikrarla birlikte bölgesel işbirliği oluşturarak bölge ulusların milli gelişimine olumlu etkide bulunabilecekti (Severino, 2008).

ASEAN bünyesindeki devletlerde ortak çıkarlar, teşkilat bünyesinde belirlenecek ve bu şekilde bir politika takip edilecekti. En önemli konulardan biri Güneydoğu Asya'da ki bu teşkilat çatısı altındaki ülkelerin kendi aralarındaki sorunları ve çatışma oluşturan mevzuları barışçıl bir şekilde çözüme ulaşmasını sağlamaktı. Bu ise ancak liderler arasındaki bağların güçlendirilmesi, iletişim kanallarının devamlı açık olması, ilgili devlet başkanları ve bakanları nezdinde istişare ve çoklu diyalog alışkanlığının bölgeye hâkim olması ile mümkün olabilirdi (Times, 1967).

ASEAN'ın çözmesi gereken bir diğer konu ise bölge devletlerinin Soğuk Savaş'ın muhtemel çatışmalarından ve olumsuzluklarından en az etkilenecek şekilde izole edilmesiydi. Bu ise ancak bölge devletleri tarafından destek gören ASEAN sayesinde mümkün olabilirdi. Çünkü teşkilat çatısı altında bölgede güç sahibi devletler bir araya gelmiş, olumlu etkiler öncelikle ekonomik ilişkilerde

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

kendini göstermiş, bunun doğal sonucu olarak da bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik istişare konularında ilerleme kaydedilmiştir. Bu olumlu adımların bir yansıması olarak da Güneydoğu Asya bölgesinde küresel ve bölgesel koşullar gözetilerek sınırların kesinleştirilmesi ve sınır ihtilaflarının giderilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar, ASEAN'ın oluşturduğu iş birliği sayesinde bölgede karşılıklı güvenin yeniden tesis edilmesi, devletlerin etnik sömürü, ırki ve dini farklılıklarının iç politikalarına etki ederek birbirinin iç işlerine müdahale etmesi gibi bölgesel sorunların çözümüne yönelik olumlu etkilerin hızlı bir şekilde çözüme ulaştırılmaya başlanmasına sebep olmuştur (Jones, 2012).

Bölgesel işbirliğinin gelişiminde olumlu etkinin görüldüğü en önemli alanlardan biri de bölgesel ekonomiydi (Severino, 2008, s. 6). ASEAN sayesinde meydana gelen olumlu adımlar Güneydoğu Asya'da bölgesel işbirliğinin gelişmeye başlamasının bir sonucu olarak, fikir ayrılıklarının ortadan kaldırılmasına ve bölgeyi oluşturan insanlar ve devletler arasında daha uyumlu ilişkilerin gelişiminin sağlanmasına etki etmiştir. Bu ise ASEAN'ın bölgesel bir güç olarak etkinliğinin giderek artmasına sebep olmuştur (Jones, 2012).

III.Siyasi Çatışmaların Giderilmesi

ASEAN'ın kurucu ülkelerinin, birliğin kuruluşu esnasında ve sonrasında takip ettikleri doğru ve öngörülü politikaları sayesinde, Soğuk Savaş dönemi ve Vietnam Savaşı'nın etkileri hızlı bir şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Bu iyileşme, ASEAN'ın birleşik bir Vietnam veya birleştirmiş bir Laos devleti ile iletişime geçerek ilişkilerini güçlendirmeye çalışması ile neticelenmiştir. Bu sayede ASEAN Çinhindi'ndeki bölgesel çatışmaların sona ermesinde kritik rol oynamıştır. Ancak 1979'un başlarında Vietnam'ın Kamboçya'yı ve Phnom Pehn'i işgal etmesiyle bölgede başlayan pozitif gelişmeler kesintiye uğradı. Bu şekilde, Kamboçya'da ortaya çıkan Khmer Rouge rejiminin (Ayers, 2000, s. 79) devrilmesi amacıyla harekete geçildi. Vietnam-Kamboçya sınırındaki Vietnamlı komünistlere zarar verilmesinin sona erdirilmesine rağmen, ASEAN bölgesinde öncülleri hissedilen bir Vietnam yayılcılığına ve ihtimal dâhilindeki bir Sovyetler Birliği gücünün bölgede istilaya başlamasından çekinilmekteydi. Bu çekinceleri ortaya çıkaran sebeplerinden biri de Sovyetler Birliği'nin Vietnamlı güçlere olan ve açıkça hissedilen desteği gösterilebilir (Severino, 2008).

Bölgenin tekrar istikrara kavuşmaya başlamasını, Vietnam'ın 28 Temmuz 1995 yılında ASEAN'a katılması takip etti (Taylor K. W., 2013). Bunu Laos (Evans, 2002, s. 225)ve Myanmar 23 Temmuz 1997 tarihinde ASEAN'a katılım şartlarını kabul etmesi izledi (Roberts, 2010, s. 111). Kamboçya'nın iç politika sorunları, onun katılımını geciktirmesine karşın, Phnom Penh'in de politik gücünü yeniden şekillendirmesi ile birlikte, Kamboçya'da 30 Nisan 1999 tarihinde ASEAN yönetimi ile imzaladığı anlaşmayla birliğe katıldı (John, 2006). Bu sayede bütün Güneydoğu Asya bölgesi, ASEAN şemsiyesi altında bir araya gelmiş oldu. Bu şekilde ASEAN ve ASEAN dışı, deniz kıyısı ve anakarada olan devletler arasındaki ayrılıklar ortadan kaldırılmış oldu. (Michaud, 2006, s. 114)

ASEAN, Güneydoğu Asya bölgesinde kurulduğu döneme kadar bölgesel barış ve istikrara yönelik en önemli katkı olarak kabul edilebilir. ASEAN'ın kurulmasının temel nedenlerinden biri, üye devletlerin birbirlerine karşı takip ettikleri güvensizlik üzerine kurulu siyasetlerini iyileştirmek ve yaşadıkları anlaşmazlıkları barışçıl bir platformda çözmektir (Anthony, 2005, s. 51-52). Bu nedenle ASEAN, bölgesel barışı ve istikrarı sağlamada Güneydoğu Asya'da var olan ve daha önceden var olmuş tüm organizasyonlarla karşılaştırıldığında, zaman içerisinde çok daha etkili ve aktif bir seviyeye ulaşabilmiştir. Bu dört yeni üyenin birlik şartlarını kabul ederek üye oluşu, ASEAN bünyesinde olan politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel çeşitliliği arttırmakla beraber, ASEAN bünyesinde karar alma sürecinin karmaşıklığını da olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, birliğin yeni üyeleri de kendi sistemlerinde, merkezi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ve insani becerilerin zayıflığından kurumların yetersizliğine kadar, değişim ve geçiş süreci yaşamalarından kaynaklanan farklılıkların ortaya çıkardığı zorluklarda göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Severino, 2008).

IV.ASEAN'da Bölgesel Güvenlik ve Çin

Bangkok Deklarasyonu'nun yedi amacından bir başlığını, bölgesel barış ve güvenlik meselesi oluşturmaktaydı. Buna rağmen politik ve güvenlik konularının ASEAN şemsiyesi altında vurgusunun azaltılması kasıtlı olarak yapılmaktaydı. Hiç şüphe yok ki bunun birçok sebebi vardır. ASEAN'ın kurucu ülkelerinin liderleri, ASEAN'ın yeni bir birlik olarak bir savunma paktı veya askeri ortaklık veyahut Soğuk Savaş döneminin bir tarafına veya diğerinin lehine olacak bir şekilde izlenim oluşturmamasından kaçınmışlardır. Onlara göre ASEAN çerçevesinde, herhangi bir kimse veya ülke tarafından gerçek veya potansiyel bir güç kavgası arenasına benzer bir izlenim oluşturulmamalıydı. Her ne kadar bunun böyle görünmesine rağmen, ASEAN'ın ortaya çıkışındaki fikriyatın kesin bir dille, sadece askeri bir ittifak olmadığı şeklinde vurgu yapılırsa dahi, temeldeki amacı bölgesel barış ve güvenliğin sağlanması gerekliliği idi (Vittachi, 1967). ASEAN anlaşmasına imza atan liderlerden birisi olan Tayland Dışişleri Bakanı Thanat Khoman'da, o günlere dair kaleme aldığı yazılarında organizasyonun varlığını sorgulamaktaydı:

“Ama, neden bu Güneydoğu Asya bölgesinin bir işbirliği teşkilatına ihtiyacı vardı? Hiç şüphe yok ki, bunun birçok sebebi bulunmaktaydı. En büyük sebeplerinden birisi, sömürgeci güçlerin bölgeden çekilmesi ile ortaya çıkan boşluğu politik kazanımlar amacıyla bölge dışı güçlerin bu boşluğu vakum etkisi ile doldurmak istemesi endişesiydi. Bölgenin koloni yöneticileri, bölge içi iletişim konusunda bezgindiler. Ve bölge komşularının beraber çalışarak bir çatı altında bir araya gelmesi teşvik edildi. İkincisi, çoğumuz kendi deneyimlerimizden biliyorduk, özellikle Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı ile (SEATO) birbiriyle benzerlik göstermeyen üyeler, uzak yerlerde etkisiz olabilirdi. Bu nedenle, birbirlerine yakın bir coğrafyada yaşayan ve ortak çıkarları paylaşan bu devletlerin bir ortaklık kurmaları için gayret etmemiz gerekiyordu. Üçüncü

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

olarak; Güneydoğu Asya ülkeleri için, sesini duyurmak ve daha etkili olabilmek için güçlerini birleştirmek ihtiyacı hâsıl oldu. Bu ne yazık ki öğrenmek zorunda olduğumuz bir gerçektir. Bu şekilde bir araya gelmek için harcadığımız gayret, duruşumuzu güçlendirecek ve büyük güç rekabetine karşı kendimizi korumamıza da yardımcı olacaktır.” (Khomein, 2012)

Başlangıçta, ASEAN bünyesinde bulunan devletlerin arasında bulunan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması hedeflenmişti. Bu durum bölge uluslarının gelişimi için son derece ciddi olumlu bir etki oluşturacaktı. ASEAN ülkelerinin kendi aralarında hali hazırda ASEAN çatısı altında asla kabul edilemeyecek, örneğin Filipinler'in Malezya'nın Sabah eyaleti üzerinde hak talep etmesi gibi, şiddetli çatışma oluşturabilecek tarihsel ve derin problemler bulunmaktaydı. ASEAN ülkeleri ilk bağımsızlık dönemlerinde bazı eski sömürge güçlerinin ve Çin'in fark edilir derecede kendi politikalarına karşı müdahalede bulunmalarına ve bu teşebbüslerine karşı çıktılar. Ama yine de, ASEAN ve üye ülkeler, dünyanın geri kalanıyla yapıcı ilişkiler kurma konusunda açık politikalar takip ettiler. Gerçekte ise aktif bir şekilde kendileri için önemli olan ülkelerle işbirliği arayışındaydılar. Aynı zamanda, ASEAN üyesi ülkeler, birbirlerinin içişlerine karışmayacaklarına ve tehdit teşkil etmeyeceklerine veya bir diğerine güç kullanmayacaklarına dair karşılıklı teminat vermişlerdi. Kendi aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözüme kavuşturmak amacıyla yönelik adımlar attılar. Bununla birlikte, kurucu üye ülkeler, üyelik kapısını bütün Güneydoğu Asya ülkeleri için, ASEAN'ın şartlarını kabul etmek koşuluyla açık bıraktılar ve aralarında bahsi geçen karşılıklı uzlaşma ve dayanışmayı tesis ettiler (Severino, 2008).

V. Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi

1971 yılına gelindiğinde, ASEAN, “Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Beyannamesi, bölge dışı güçlerin müdahalesinden ve her etkiden arındırılmış bölge” şeklinde bir beyanname yayınladı (Times, 1971). Soğuk Savaşın sona ermesi ile tarafsızlık vurgusu yapılan bu anlaşma günümüzde geçersiz görülebilir. Ancak, ASEAN'ın kurmak istediği ortaklıklarda ve dostluklarda bir taahhüt olarak bu anlaşmayı ileri sürmesi, dünyanın geri kalanına karşı ASEAN'ın politik duruşunu net bir şekilde göstermiştir. Bu sayede bölge dışı güçlerin Güneydoğu Asya bölgesine müdahalelerini reddetmeyi temel bir politika olarak belirlemiştir. 1987'nin Aralık ayında ise anlaşma bölge dışı devletlerin katılımına izin verecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Buna göre bölge dışı bir devlet, ASEAN bünyesindeki Yüksek Kurul'a ancak bölgesel süreçlerle çözüme kavuşturulacak anlaşmazlığa doğrudan müdahilse katılabilir. Bölge dışından anlaşmaya taraf olan bir devlet, eğer doğrudan bölgesel kurumlarla çözülebilecek bir anlaşmazlık varsa Yüksek Konseye katılabilecekti (Times, 1987).

Diğer Güneydoğu Asya ülkeleri de zaman içerisinde ASEAN'a katılım konusunda talepte bulundular. Ancak bunun evvelinde bu anlaşmaya taraf olmaları gerekmektedir ki, bunun temelinde genellikle ekonomik sebeplerle

ASEAN anlaşmalarına imza atma zorunluluğu bulunuyordu. ASEAN'a gözlemci devlet statüsünde olarak Papua Yeni Gine, bu anlaşmayı 1989 tarihinde bölge dışı bir devlet olarak imzaladı. Uygulamaya koyulduktan sonra, diğer bölge dışı devletler de bu anlaşmaya katıldı. Sırasıyla Ekim 2003'te Çin ve Hindistan, Temmuz 2004'te Japonya ve Pakistan, Kasım 2004'te Kore ve Rusya Cumhuriyeti, Temmuz 2005'te Moğolistan ve Yeni Zelanda, Aralık 2005'te Avustralya ve Timor-Leste Ocak 2007'de anlaşmayı imzaladılar. İlerleyen süreçte Fransa devlet başkanı Jacques Chirac'ın anlaşmayı imzalamasıyla birlikte Fransa'da anlaşmaya taraf oldu. Bu katılım, anlaşmaya taraf olma konusunda isteksiz ve tereddütlü olan Avustralya için bilhassa önemliydi. Ancak, Avustralya yönetimi, 14 Aralık 2005'te ilk defa bir araya gelecek olan Doğu Asya (ASEAN, Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur, 14 December 2005, 2012) Zirvesine katılım için ASEAN'ın üç şartından biri olan bu anlaşmayı imzalamasından sonra zirveye katılım sağlayabildi. Sri Lanka ve Bangladeş, Ağustos 2007'de bu anlaşmaya taraf oldular. (Severino, 2008, s. 75)

Böylelikle, ASEAN giderek genişleyen ve bölgesinde ağırlığı giderek hissedilen bir birlik haline dönüşmeye başlamıştır. ASEAN'ın takip ettiği bu şeffaf politikası sayesinde devletlerarası ilişkilerde de ASEAN'ın normları benimsenmeye başlanmıştır. Buna ek olarak, bölge devletleri ile ASEAN arasındaki ilişkilerde de kayda değer olumlu yakınlaşmalar kendini göstermiştir. ASEAN'ın gelecekteki gelişimi için faydalı bir model olan Avrupa Birliği ise, bu anlaşmaya bir birlik olarak taraf olmayı daha doğru bulmuştur (Paul, 2010, s. 2). Bölgesel siyasi ve güvenlik alanlarında ASEAN'ın ilkeleri yol gösterici olmuş, Tarafsızlık ve İşbirliği Antlaşması'nda bu konular kodlanmış ve ASEAN'ın devletlerarası ilişkiler konusundaki normları anlaşmanın içeriğini belirlemiştir. Bu sayede ASEAN ülkelerinin sadece birbirlerine karşı güç kullanmama veya bu tehdide karşı olmaları ile birlikte bu konuda ciddi adımlar atmaları, ASEAN'ın bölgede saygınlığının artmasına ve ASEAN normlarına bölgedeki diğer ülkeler tarafından da saygı duyulmasına yol açmıştır (Severino, 2008).

VI.Mülteci Meselesi

Jeopolitik anlamda Çinhindi, Hint Okyanusu yarımadası, yani Güneydoğu Asya, Burma, Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam ile Malezya'yı kapsayan coğrafi ve politik alan olarak değerlendirilir (Michaud, 2006, s. 114). Bu bölgedeki savaş ve kargaşadan kaynaklanan sorulardan biri de, binlerce Vietnamlının, deniz ve karayoluyla, Vietnam'ın 1975'te yeniden birleşmesinden ya da oradaki yetkili güçler tarafından zorla yaşadıkları yerden çıkarılmalarından kaynaklanan mülteci kriziydi (John, 2006, s. 121). Buna ek olarak Kamboçyalıların, Khmer Rouge rejiminin vahşetinden kaçmaları ve daha küçük ölçekte, Laos'ta Amerikan saflarında savaşan küçük aşiret azınlıklarından kaçanlar nedeniyle benzer bir göç dalgası meydana geldi. Kuzeydeki arazi sınırlarından Çin ve Tayland sınırı vasıtasıyla deniz ve kara yoluyla Malezya, Endonezya, Filipinler ve Singapur'un yanı sıra Hong Kong bölgelerine kaçan

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

muazzam sayıda mülteci, adı gecen ülkelerde ve ASEAN yönetimi için bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır (Kelly, 1986, s. 139-141).

Oldukça yüksek sayıdaki mültecilerin bölge ülkelerine gelişi, ulaştıkları bölgelerdeki toplumların yaşam koşullarını ve dengeleri de bozmuştu. Hatta uluslararası kuruluşlardan gelen yardımlar, mülteciler için hazırlanan sığınma evlerinin yaşam standartlarını yerel halkın yaşam standartlarından daha yüksek bir seviyeye çıkardı ki, bu durum toplumsal gerilimi daha da arttırmıştır (Vickery, 1984). Bu mali yükün yanı sıra mülteci akımı ile ki çoğu Vietnam'daki savaştan kaçan insanlardı, ırki dengeleri değişme tehdidi ortaya çıkan ülkeler için daha da hassas bir durum teşkil ediyordu. ASEAN, bu mülteci meselesinin çözümü için dayanışma içinde hareket etti ve bu konuda ortak bir politika geliştirdi. ASEAN ülkeleri ilk başlarda mültecilerin geçici olarak kalışlarını tolere ederken, iki konuda net bir tutum içerisinde olunmasını talep etti. Birincisi, gelişmiş ülkelerin mülteci meselesinin çözümüne dair kalıcı bir anlaşmaya varabilmeleri için nitelikli mültecileri kabul etmesi konusundaki esneklik, diğeri ise menşe ülkelerin nitelikli mültecilerin haricinde kalan kişilerin iadesini kabul etmesi meselesiydi. Bu şekilde ortaya çıkan mülteci krizi çözümlenmeye çalışılmıştı (Severino, 2008). 1995 deki Bangkok'ta yapılan 5. ASEAN zirvesinde bu bölgesel mülteci meselesi tekrar masaya yatırılmıştır. Bu zirvede bölgesel ve ekonomik gelişmenin bu şekilde meydana gelen veya ileride meydana gelebilecek olan göç hareketlerini engelleyebileceği üzerine vurgu yapılmıştır. 2000 yılında ise ASEAN'ın Göçmenlik Meselelerinde İşbirliği Eylem Planı, Filipinler'in Dawao kentinde yapılan zirvede belirlenmiştir (Nonnenmacherthis, 2017).

VII.Güney Çin Denizi ve ASEAN Bölgesel Forumu (ARF)

ASEAN'ın bölgede giderek söz sahibi olaya başlaması, Çin'le Güney Çin Denizi⁴ üzerindeki karmaşık durumla ilgili olarak bölgesel dayanışmayı da beraberinde getirmiştir. Uzun süre boyunca Çin, Güney Çin Denizi konusunda, ASEAN ile ya da başka çok taraflı örgütlerle veya Güneydoğu Asya'da bireysel hak talep eden herhangi bir devletle görüşmeyi reddetmiştir. 22 Temmuz 1992 tarihinde, ASEAN, Filipinler başkanlığında, Güney Çin Denizi'ne ilişkin Manila Deklarasyonu'nu, yargı sorunlarının barışçıl yollarla çözülmesi, bölgedeki bireysel kısıtlamanın uygulanması ve bir dizi ortak deniz sorunuyla ilgili işbirliği çağrısında bulundu. Buna tepki olarak Çin, ASEAN'ın bahsi geçen deklarasyonu imzalamak için yaptığı daveti reddetti. Bununla birlikte, sadece dört ASEAN ülkesinin Güney Çin Denizi'nin bazı bölgelerinde hukuki hak iddiaları olmasına rağmen ki gerçekten de bu iddialar dahi kendi aralarında da çatışmaktaydı, ASEAN, dayanışma içinde hareket ederek, sonunda Çin'i ASEAN çatısı altında sorunları görüşmek amacıyla katılıma ikna etti (Li, Kwa, & Guan, 2011).

⁴ Çinliler bu denizi Güney Denizi, Vietnamlılar ise Doğu Denizi olarak adlandırırlar.

1991'de Pinatubo Yanardağı'nın harekete geçmesinden ve Birleşik Devletler askeri güçlerinin Subic körfezinden çekilmesinden kısa bir süre sonra Çin, Şubat 1995'te Spratly takımadalarının üzerine çeşitli egemenlik işaretleri koymaya başladı. Aynı sene içerisinde, Çin, yeni provokasyon hareketlerinden kaçınmak yerine, deniz suyu altındaki Mischief Reef adalarına yerleşti ve hızlı bir şekilde askeri tesisler inşa etmeye başladı (Ba, 2009, s. 104). Ekim 1998 tarihine gelindiğinde ise Çin, dört adet askeri tedarik gemisi ve yaklaşık 100 işçiyi, savaş gemisi eşliğinde adaya göndererek 1999'da inşaatı tamamladı (Severino, 2008). Tüm bu Çin adımları sonucunda Çin ve Filipinler arasındaki tansiyon yükseldi. Bu sorunun barışçıl yollarla çözümü için ASEAN devreye girdi. ASEAN'ın üye ülkeleri bu konuda Filipinlilere güçlü bir destek sağladı. Mischief Reef adalarındaki Çin'e ait tesisler, Filipinler'den sadece yüz kilometreden biraz daha uzak bir mesafedeydi. Çin'in bu iddialı girişimi, bölgesel istikrarın yanı sıra Filipinler'in güvenliğini de tehdit etmekteydi. Nihayetinde, ortaya çıkan çok taraflı sürecin sonunda, Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Hareket Bildirgesi (Buszynski, 2003, s. 343-344) imzalandı.

Deklarasyon, ASEAN ve Çin dışişleri bakanları tarafından Aralık 2002'de Phnom Penh'deki ASEAN-Çin zirve toplantısında imzalandı. Deklarasyonda tarafların bölgedeki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması, buralarda gemi taşımacılığı ve uçuş özgürlüğü, yer işgaline karşı kendini geri çekme ve belirli özel önlemler aracılığıyla karşılıklı güven inşa etme taahhüdünde bulundular (ASEAN, Doc, 2018).

Taraflar bununla birlikte çevre koruma, bilimsel araştırma, ulaşım ve iletişim güvenliği, arama ve kurtarma ve Güney Çin Denizi'ndeki uluslararası suçlarla mücadelede işbirliği yapmayı vaat ettiler. ASEAN ülkeleri, Çin ile deklarasyonun uygulanması konusuna yönelik olarak birlikte ve tek tek çalışmışlardır. Hem ASEAN'ın birlik olarak ortak hareket etmesi, hem de Çin'in en sonunda politikasını yumuşatması ile ortaya çıkan güven ortamıyla birlikte, Güney Çin Denizi'ndeki gerilimde sakinleşmeye başladı. Bu deklarasyon, bölgede barışın ve istikrarın koruması adına son derece kritik bir adımdı. Bununla birlikte, hâkimiyet alanıyla ilgili sorunlar çözülmeden kaldığı için, Çin ve Güneydoğu Asya toprakları arasında kalan bu deniz bölgesi, potansiyel bir çekişme kaynağı olmaya devam etmektedir (Buszynski, 2003).

ASEAN bünyesinde bölge devletlerinin devlet egemenliğine saygı vurgusu, Güneydoğu Asya ülkelerinde, bölge uluslarının son dönemdeki sömürgeci yönetim altında yaşadıkları deneyimlerden kaynaklanmaktaydı. Ayrıca bu sömürgecilerden bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra dahi bu tedirginlik kendisini göstermekte ve bu nedenle müdahaleyi engelleme düşüncesi her durumda ısrarlı bir şekilde vurgulanmaktaydı (Gerard, 2014, s. 50). Bunun en önemli örneklerinden biri Çin'de meydana gelen Kültür Devrimi'nin artçı şoklarının bölge ulusları tarafından kayda değer bir şekilde hissedilmesi ve Çin'in bölgeye yönelik sert söylemleriydi. Bölge devletleri Çin'in el altından komünist direnişlere ve isyanlara destek verdiğini gördüler ve buna karşı mücadele etmenin

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

gerekliliğini anladılar ve politikalarını bu yönde şekillendirdiler (Severino, 2008, s. 45).

İlerleyen süreçte Çin, Japonya ve Kore'nin de dolaylı olarak katıldığı ASEAN, ulusal ekonomilerin yanı sıra bölgesel ekonominin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak bir süreç başlattı. Bununla birlikte, ulusal para politikası üzerindeki etkileri ve döviz kurlarının koordinasyonu hakkında ortak hareket edecek politikalar geliştirme konusunda fikir birliğine vardılar. Tüm bu gelişmeler, bölge ekonomilerinde belirli bir oranda bu müdahale etmeme prensibini ihlal gibi görünebilir, ancak bunlar bölge devletleri tarafından müdahale olarak yorumlanamamıştır (Severino, 2008).

Güneydoğu Asya'da giderek güçlenen bu yeni oluşumla birlikte, Ocak 1992'deki ASEAN Zirvesi Bakanlık Konferanslarında, ASEAN ve Diyalog Ortakları arasında siyasi ve güvenlik konularının daha yoğun ve daha etkili bir şekilde kullanılması yönünde telkinlerde bulunuldu. Üye ülkelerin yetkilileri, 1993'te Singapur'da bu yetkiyi değerlendirmek maksadıyla bir araya geldiklerinde, bölgesel barış ve güvenliğin yararlı bir şekilde tartışılabilmesi için Çin, Rusya ve Vietnam'ın toplantılara katılımı zarurietini hemen anlaşıldı. Çin, Hindistan ve Rusya 1996'da ASEAN'ın Diyalog Ortakları oldu. Daha sonra üye ülkeler, ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) olarak adlandırılacak ve yalnızca Çin ve Rusya'yı değil, aynı zamanda ASEAN gözlemcileri olan Papua Yeni Gine, Vietnam ve Laos'u da kapsayacak yeni, genişletilmiş bir platformun kurulmasının gerekliliği konusunda hemfikir oldu (Gerard, 2014, s. 69). Medyanın gözünde ise ARF, genelde son derece önemli güvenlik konuları üzerinde etkisi pek olmayan, herkesin sadece konuştuğu ancak icraatın olmadığı bir forum izlenimine sahipti. (Ba, 2009, s. 19) Bunun sebebi olarak da ARF'nin etkili bir kurum olduğu iddia edilse de, büyük ölçüde forumun, Doğu Asya - Kuzey Kore, Tayvan ve Güney Çin Denizi'ndeki önemli ve medyanın ve bölgedeki devletlerin kamuoylarının hassasiyet gösterdiği noktalarla doğrudan ilgilenmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Kuzey Kore'deki nükleer silah meselesi de bu konulardan bir tanesiydi. Çin, Tayvan meselesinin kendi iç meselesi olduğu düşüncesiyle, bu meseleyi çok taraflı bir platformda tartışmayı reddetmekteydi. Bununla birlikte, ASEAN ve Çin, Güney Çin Denizi ile ilgili olan meseleleri ikili ilişkiler vasıtasıyla çözme yolunu takip etmiştir. ARF gibi büyük organizasyonlar, bu karmaşık problemleri pratik yollarla çözebilmek için son derece elverişli bir zemin oluşturmaktadır. Forumun ilanının yapılmasından bir yıl sonra, ARF, forumun gelişmesi amacıyla üç aşamalı bir eylem planını kabul etti. Planın birinci maddesi karşılıklı güven unsurunun tesis edilmesi olacaktı. İkinci adım ise “önleyici diplomasi” olarak değerlendirilen, yani diplomatik kanalların devreye sokularak çatışmaların engellenmesi olacaktı. Üçüncüsü ise çatışma çözme mekanizmalarının geliştirilmesi idi, ancak bu maddede kabul edilen çatışmaya neden olan amillerin detaylandırılmaması ile bu konunun işlevsiz hale gelmesine neden oldu. (Severino, 2008, s. 28)

ARF, çatışma önleyici diplomasiye karşı tek başına etkili olma ve güven oluşturma konularında hem geç kaldı hem de hızlı ve etkili çözüm arayışında zorlandı. ARF çatısı altında üzerinde anlaşılan, uzlaşa sağlanmış olan konular genellikle kurumsal mekanizmalar tasarlamakla ve bu mekanizmaların işlevselliğini tartışmakla sınırlı kalmıştır. ARF bünyesinde katılımcı olan devletler, diğer devletlerin iç işlerine karışmak için bir bahane olarak kullanabilecek bir önleyici diplomasiye karşı ihtiyatlı davranmışlardır (Emmers, 2003).

Bu devletlerden bir tanesi de Çin'di. Bu önleyici diplomasi adımlarının ARF bünyesi altında, Tayvan'ın mevcut durumuna müdahale edeceği veya ASEAN-Çin dışındaki ARF katılımcılarının Güney Çin Denizi'ndeki uyuşmazlıklara karışabileceği ihtimaline karşı ihtiyatlı olmaya sevk ediyordu. Esasen, asıl soru böyle bir durum karşısında kalınırsa, ARF'nin diplomatik kanallar vasıtasıyla çatışmayı engelleyebilecek ne gibi bir işlevsellik gösterebileceği sorusudur. Birçok ARF katılımcısına göre, ARF'nin önleyici diplomasinin, askeri olmayan tehditlere uygulandığında ve geleneksel olmayan güvenlik meselelerinde özellikle de bölgesel ortak tehditler olarak kabul edilen konularda daha etkili olabileceği fikridir (Severino, 2008).

Yukarıda bahsi geçen bu “ortak ve geleneksel olmayan” tehditler arasında doğal ya da insan kaynaklı felaketler, sınır ötesi çevre kirliliği, enerji güvenliği, nükleer enerjinin sivil kullanımından kaynaklanan meseleler, uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, diğer uluslararası suçlar ve bulaşıcı hastalıklar sayılabilir. Zaten bu konular, çok taraflı bir zeminde rahatlıkla ele alınabilecek ve işbirliğine açık olması gereken konulardır. Bununla beraber, önleyici diplomasinin (Emmers, 2003, s. 17) esas ve kapsam olarak “geleneksel olmayan”, yani askeri olmayan tehditlerin ARF'yi asıl amacından saptırabileceği yönünde yorumlar yapılmıştır. Ama yine de, ARF'nin ana işlevi olan güven artırmanın, kendisinin bir çatışma önleme aracı olduğu akıldaki tutulmalıdır. Esasen, ARF'nin bölgede bulunan diğer güvenlik forumları tarafından gölgede bırakılacağı ve marjinalleşeceği şeklinde endişelerde bulunmaktaydı. Bu şekilde endişelerin hakim olduğu organizasyonlar arasında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın oluşturduğu Şangay İşbirliği Örgütü de bulunmaktadır. (Severino, 2008, s. 30)

ASEAN, Kuzeydoğu Asya - Çin, Japonya ve Güney Kore'deki komşularıyla olan ilişkilerine, ASEAN Plus Three süreci aracılığıyla özel bir önem vermiştir. ASEAN Plus Three, somut projeler ve serbest ticaret alanları, ekonomik ortaklık anlaşmaları ve finansal düzenlemeler gibi yüksek profilli girişimler vasıtasıyla, değerini en çok ekonomik ve finansal işbirliğinden hareketle üretmektedir. Bununla birlikte, teşkilatın önemi, politik ve stratejik değerinden daha az değildir. 1997'deki ilk zirve toplantısıyla başlatılan ASEAN Plus Three süreci, Kuzeydoğu Asya'yı Güneydoğu Asya'ya daha da yakınlaştırmıştır. ASEAN'ın devletlerin iç işlerine karışmaması ve müdahale etmeme normları, Doğu Asya'daki devletlerarasında resmi bağlılık kazanmıştır.

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

(ASEAN, 2012) En azından ASEAN Plus Three forumu, Çin, Japonya ve Kore için farklı düzeylerde sık sık kendi aralarında ortaya çıkan sorunlarını tartışmak ve çözüm üretebilecek bir alan sağlamıştır. Bu çerçevede Hindistan, ARF ve ASEAN sekreteryası ile ilişkiye sahiptir ve ASEAN-Hindistan zirvesi gerçekleşmiştir. Avustralya, Çin, Japonya, Kore ve Yeni Zelanda ile birlikte ASEAN liderlerini bir araya getiren Doğu Asya Zirvesi'ne (EAS) Hindistan'da iştirak etmiştir. (ASEAN, India, 2018)

Doğu Asya Zirvesi (EAS), ilk olarak Aralık 2005'te, Kuala Lumpur'daki ASEAN Zirveleri çerçevesinde Malezya'da toplandı. İlk toplantı muhtemel bir kuş gribi salgını (ASEAN, Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur, 2012) ile alakalıydı ve ikincisi enerji güvenliği konusunda yapıldı. Bu toplantılarda Singapur, enerji, çevre, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde durdu. Her durumda, EAS geniş, stratejik, politik ve ekonomik konularda üst düzey tartışmalar için bir mekan olarak hizmet etmektedir. (ASEAN, Chairment Statement of the Second Asia Summit Cebu, 2012) Bu nedenle EAS, ASEAN merkezli ASEAN Plus Three'den daha büyük, ancak ARF'den daha küçük olmakla beraber ASEAN merkezli bir sistemde önemli aktörleri barındırmaktadır. Bölgesel konsensüsün genişletilmesi ile birlikte bölgesel konulara etki edecek belirli bir denge kazandırmıştır.

VIII.Güneydoğu Asya'da Güvenliğin Değişen Yüzü ve Çin

ASEAN, Güneydoğu Asya'ya devletlerarası bir barış ve istikrar sistemi olarak varlığını kabul ettirdiği söylenebilir. Bunun sebepleri olarak, hindüçin bölgesindeki çatışmaların sona erdirilerek barış ortamının tesisi, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Doğu Asya'nın artan ekonomik entegrasyonundan sonra bölgenin stratejik konfigürasyonunun dönüşümü gibi bir dizi faktör gösterilebilir. ASEAN'ın varlığı ve attığı adımlar yadsınamaz. ASEAN üyesi ülkeler, Kamboçya sorunu, sığınmacılar, uluslararası terörizm ve Güney Çin Denizi gibi konularda dayanışma içinde hareket ettiler. Bölgeyi nükleer silahlara karşı koruma altında olan bir bölge olarak ilan ettiler. (ASEAN, Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, 2012) Daha geniş bir ifadeyle, bir dizi forum ve süreç vasıtasıyla ASEAN, Güneydoğu Asya ilişkilerinde ve bölgede stratejik önemi olan büyük dış güçleri de bu süreçlere dâhil edebilmiştir. Bununla birlikte ASEAN, Güneydoğu Asya'da güvenlik ve işbirliğini planlamak ve güçlendirmek amacıyla ASEAN Güvenlik Topluluğu'nun zaruriyetini görmüştür.

Çin'de ve ilerleyen süreçte Hindistan'da yapılan ekonomik reformlar, bu ekonomilere büyük katkı sağlayarak, ASEAN'ı piyasalar ve yatırımcılar için rekabet bölgesi haline getirdi. Güneydoğu Asya'da, küreselleşme ve bölgeselleşme konularındaki gerçekler, ASEAN bölgesinde, bölgesel ekonomik entegrasyon kavramı artık bir tabu değildi. Esasen, 1992 yılında, ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) oluşturmak için resmen karar verildi. (ASEAN, ASEAN, 2012) Singapur-Kunming Demiryolu Bağlantısı (SKRL), (ASEAN, Overview,

2013) ASEAN-Çin programı bünyesinde olan ASEAN Mekong Havzası Kalkınma İşbirliği'nin başını çeken projesidir. Bu tren projesi, Güneydoğu Asya'daki mevcut demiryolu hatlarını iyileştirmeyi ve geliştirmeyi ve büyük ölçüde Kamboçya'daki kayıp halkaları inşa etmeyi ve Laos ve Myanmar'a doğru hatlar oluşturmayı amaçlamaktadır ve hala tamamlanamamıştır (Secretariat, 2016, s. 20).

Çin tarafından finanse edilen Mekong bölgesinin ulaşım amaçlı kullanımının artırılması, bu havzanın ekolojisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bazı ilerlemeler sağlanmış olmasına rağmen, Transit Çerçeve Anlaşması, Malezya ve Singapur arasında transit güzergâhlar üzerinde devam eden anlaşmazlıklar nedeniyle uygulanamamıştır. Güneydoğu Asya anakarasındaki bazı ülkelerde karayolu taşımacılığı oldukça pahalıya gelmektedir. 2002 yılında yapılan Kapsamlı Ekonomik İşbirliği Anlaşması (CEC) uyarınca, ASEAN ve Çin, aralarındaki ticarete tarifelerinin azaltılması için mal ticareti konusunda aşamalı olarak üstlendikleri bir anlaşma imzaladılar. Bununla birlikte, daha sonra karar verilecek usuller ve zaman çizelgesiyle ticarete tarife dışı engelleri kaldırmayı da kabul ettiler. Aynı zamanda, CEC anlaşmasından kaynaklanan sorunlar için anlaşmazlıkların çözümü amacıyla bir mekanizma kurdular. ASEAN ve Çin son zamanlarda hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi konusunda geniş bir anlaşma imzalamıştır. (ASEAN, China Free Trade Agreements, 2012)

Yüksek ekonomik ve politik boyutunun yanı sıra, ASEAN Plus Three'in en göze çarpan unsurları, bölgesel ekonomik entegrasyonu hızlandıracak tedbirler ve finans alanında işbirliği gibi ekonomik bir yapıya sahip olanlardır. ASEAN Plus Three sürecinin geliştirilmesinin ön saflarında Güney Kore eski başkanı Kim Dae Jung vardır. ASEAN, diyaloglardaki siyasi unsurların 1990'larda giderek daha da büyümesinden dolayı, Çin, Hindistan ve Rusya'yı Diyalog sistemine dahil etmeyi yararlı buldu. Üç ülkenin doğu Asya'da üstlendiği önemli stratejik rolleri olduğu bilinmektedir. Dahası, farklı adımlarda ve farklı şekillerde de olsa bu ülkelerin ekonomileri ciddi ekonomik ilerleme kaydediyordu. Bu üç büyük ekonomide 1996 yılında ASEAN Diyalog Ortakları oldular. 1980'lerde Kamboçya çatışması ve onun nihai siyasi çözümü hakkında işbirliği yaptıklarından bu yana, ASEAN ve Çin arasındaki ilişki ASEAN Diyalog Ortaklıkları arasında en hızlı gelişme gösteren ilişki olmuştur (Saputro, 2017, s. 19).

Çin 1996'da diyalog sistemine resmen girmeden önce bile, ASEAN-Çin ilişkileri, ticaret ve ekonomik işbirliği konusunda ortak komiteler ve 1994 yılında kurulan Bilim ve Teknoloji Komitesi ile 1995 yılında başlatılan kıdemli Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin düzenli bir siyasi danışma oturumu gibi faaliyetlerle hızla artmaya başlamıştı. Çin, ASEAN Bölgesel Forumu'nun kurucu bir katılımcısıydı ve Güneydoğu Asya'da Birlik ve İşbirliği Antlaşması'nı kabul edip imza atan ilk Diyalog Ortağıydı. (ASEAN, TAC, 2003) Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki dört ASEAN üyesiyle yaşadığı hukuki ihtilaflarda, konuyla ilgili ASEAN

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

dayanışması ile karşı karşıya kalmıştır. Çin, ASEAN ile bireysel olarak başa çıkma konusundaki ısrarından vazgeçti ve ASEAN üyesi ülkelerle bireysel olarak meseleyi çözüm yolları denemeye çalıştı. Süreç, Güney Çin Denizi'ndeki bütün tarafları, bireysel olarak harekete geçirme konusunda zorlamaya başvurmeyen gayri resmi bir yönetmelik ve Güney Çin Denizi'ndeki boş arazi alanlarına hareketten el çektiren Tarafların Davranışına İlişkin 2002 Deklarasyonu'yla sonuçlandı. (ASEAN, DOC, 2012)

1976 yılında Mao Zedong'un ölümü ve Çin liderliğindeki radikal Maoist hizipleşmesinin çöküşüyle, Pekin, Deng Xiaoping'in liderliğinde, Çin'in ekonomisini yeniden biçimlendirdi ve ülke dünyaya açılmaya başladı. Ekonomisinin olağanüstü büyümesi ile sonuçlanan Çin'in ekonomik reformları, Güneydoğu Asya komşuları için nihayetinde yeni fırsatlar doğurmuştu. ASEAN ve Çin, hızla büyüyen ticaret ve yatırım bağlantıları için politika çerçeveleri sağlayan anlaşmalara girerek ve piyasa sağlamlaştırarak güçlendirdi. Bu konuda dayanak olarak alınan merkez ise, 2002 yılında imzalanan Kapsamlı Ekonomik İşbirliği ASEAN-Çin Çerçeve Anlaşması'dır. Buna bağlı olarak, mal ticareti, hizmet ticareti ve anlaşmazlık çözümü mekanizması ile ilgili anlaşmalar yapılmış ve yatırım bileşeni de görüşülmüştür. (Yan, 2007)

Çin ayrıca Çin-ASEAN EXPO'yu Güneydoğu Asya'ya en yakın Çin eyalet başkenti Nanning'de düzenlemektedir. Çin, Tokyo'daki uzun soluklu merkeze benzer bir ASEAN-Çin Ticaret, Yatırım ve Turizm Merkezi kurmayı kabul etmiştir. Kapsamlı ekonomik işbirliği ile ilgili, 2002 ASEAN-Çin Çerçeve Anlaşması uyarınca, mal ticareti ve ihtilaf çözümü mekanizmasına ilişkin anlaşmalar 2004 yılında tamamlanmış ve 2007 yılında hizmet ticareti sözleşmesi imzalanmıştır. Şubat 1976'da yapılan ilk ASEAN Zirvesi'nde, ASEAN liderleri Güneydoğu Asya'nın devletlerarası ilişkilerde kendi normlarına olan bağlılığını somutlaştıran, güç kullanımı veya tehdidinin reddedilmesi, devletlerarası ihtilafların barışçıl yoldan çözülmesi ve diğer devletlerin iç işlerine karışmamasını taahhüt eden, Güneydoğu Asya'da Birlik ve İşbirliği Antlaşması'nı imzaladılar. (ASEAN, TAC, 2016) Çin ve Hindistan 2003'te, anlaşmaya imza atmayı kabul etti. Bu şekilde yaparak, bu ülkeler devletlerarası ilişkiler için ASEAN normlarını benimsemiş oldular.

IX.ASEAN Plus Three

1990'lı yılların başlarında ASEAN'ın, kuzeydeki Çin, Japonya ve Güney Kore ile ilişkilerini artırdığını açıkça gözlemlenmekteydi. Çin'in ekonomisi olağanüstü büyümeye devam ediyordu. Doğu Asya bölgeselciliği, 1997 yılının Aralık ayına kadar bölgede görülememesine karşın, bu tarihte Kuala Lumpur'da gerçekleşen ASEAN'ın Çin, Japonya ve Kore ile yaptığı ilk zirve ile hem görünürlük hem de ivme kazandı (Saputro, 2017). O zamandan beri, ASEAN liderleri her yıl üç Kuzeydoğu Asya ülkesinden meslektaşlarıyla birlikte ve her biri ile bir araya geldi. Süreç, ASEAN Plus Three olarak adlandırıldı ve gayri resmi niteliğine ve ASEAN'ın liderlik rolünü ve bölgesel gücüne dikkat çekti. Bu,

ASEAN Plus Three zirveleri yıllık ASEAN Zirvesi ile birlikte gerçekleştirilecekti (ASEAN, ASEAN+3 , 2018).

ASEAN Plus Three süreci giderek artan sayıdaki işbirliği alanına doğru genişlemiştir. Dışişleri bakanları Temmuz 2006'da dört yeni forumu onaylayana kadar, ASEAN Plus Three'de, neredeyse tüm bakanlık düzeyinde, bu forumlarda farklı derecelerde somutlaşma, farklı gelişim aşamalarında ve çeşitli odak ve tutarlılık durumlarında faaliyetler ve projeler üstlenmek amacıyla olan 16 aktif forum bulunuyordu. Bunlar, politik ve güvenlik meseleleri, ticaret ve yatırım, tarım, balıkçılık ve ormancılık, enerji, çevre, turizm, uluslararası suç, sağlık, hizmet, kültür ve sanat, bilim ve teknoloji, bilgi ve iletişim teknolojisi, sosyal refah, gençlik ve kırsal kalkınmanın yanı sıra finans ile ilgiliydi. ASEAN Sekreterliği ile beraber, en az 48 mekanizma, bu faaliyetleri ve projeleri yönetmekte ve yürütmekteydi (ASEAN, ASEAN+3 , 2018).

ASEAN Plus Three'in işbirliği alanlarının önde gelen ve belki de en önemlisi finanstır. Bu, doğu Asya ülkelerinin 1997-98 mali krizinden kurtulmalarına yardımcı olmak ve daha da önemlisi tekrarını önlemek için 2000 yılında başlatılan Chiang Mai Girişimi'nde (CMI) en belirgin biçimde somutlaşan bir durumdur. Asya Kalkınma Bankası (ADB) ve ASEAN Sekreterliği tarafından desteklenen CMI, çeşitli bileşenlere sahiptir. Bunlardan biri, bakanlık ve üst düzey yetkililer seviyelerinde, bölgesel ekonominin toplu gözetimi ve gözden geçirilmesi için bir sistem olup, mali kriz tarafından yayılan kötü sürprizlerin engellenmesi için bir önlemdir. Tüm bunlarla beraber, ASEAN Plus Three, Çin, Japonya ve Kore arasında gayri resmi temaslar için ek bir mekan ve mevcut meseleleri görüşme fırsatı sunmaktadır (McGregor, 2008, s. 111).

ASEAN'ın yıllar boyunca diğer ülkeler ve bölgelerle ilişki kurmak için oluşturduğu çerçevenin ardında, dünyanın gelişmiş ülkeleri ve stratejik güçleri ile beraber bölgesel seviyedeki diğer önemli aktörlerle ilişki kurma konusunda gerekli olan siyasi platformları sağlama konusundaki başarısı da yatmaktadır. Bu şekilde güçlü iletişim ağı, sıkı bağları beraberinde getirmiştir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Asya'ya yapıcı yollarla girmesine ve ABD, Çin ve diğerleriyle, birbirleriyle ve bölgenin geri kalanıyla ve dünyanın diğer önemli bölümleriyle ilişkilerini geliştirmek için ASEAN'ın son derece elverişli, çok taraflı bir ortama sahip olması da yardımcı olmuştur. Bu yapının çeşitliliği, ASEAN'ın dünyadaki diğer ülkelerle olan ilişkileri konusundaki yaklaşımının esnekliğini ve pragmatizminde ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, bölge dışı güçler ASEAN'ı etkileşimli bölgesel forumların toplayıcısı ve merkezi olarak görmektedir ve onlar için ASEAN iyi huylu, zararsız, tarafsız ve rakamsal olarak da on ülkeyi geçmeyen bir bileşenden oluşur (Severino, 2008, s. 86).

Forumlar, sadece ASEAN ile değil, aynı zamanda ASEAN Plus Three toplantıları vesilesiyle kuzeydoğu Asya'daki güçlerin, iki taraflı veya küçük gruplar halinde birbirleriyle etkileşime girmesi için bölge dışı güçlere de ek alanlar sağlamaktadır. Unutulmamalıdır ki, ASEAN'ın büyük ortaklarla yaptığı serbest ticaret alanı ve ekonomik ortaklık anlaşmaları sadece ticaretin,

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

yatırımların ve diğer ekonomik etkileşimlerin teşvik edilmesine yönelik önlemler değildir.

X.ASEAN ve Çin

ASEAN-Çin İlişkileri, Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Qian Qichen'in, Temmuz 1991'de yapılan 24. ASEAN Bakanlar Toplantısı'nın açılış törenine, Malezya Hükümeti'nin davetlisi olarak katılması ile resmi olarak başladı. Qian Qichen, bu toplantıda Çin'in karşılıklı olarak ASEAN ile işbirliği yapma konusundaki yoğun ilgisini dile getirmiştir (Times, 1991). İlerleyen süreçte olumlu adımlar devam etti ve Temmuz 1996'da 29. ASEAN Bakanlar düzeyindeki toplantısına⁵ Endonezya'nın Jakarta kentinde tam Diyalog Ortağı statüsüne yükseldi. (ASEAN, China, 2018)

ASEAN ve Çin arasındaki ilişkiler, Ekim 2003'te Endonezya'da düzenlenen 7. ASEAN-Çin Zirvesi'nde Devlet / Hükümet Başkanlarının Barış ve Refah Stratejik Ortaklık Bildirisi'nin imzalanmasıyla daha yüksek bir noktaya ulaşmıştır. Ortak Beyannameyi uygulamak için birinci ve ikinci Eylem Planları sırasıyla 2010 ve 2015'te sonuçlandırılmıştır. 2016-2020 dönemini kapsayan üçüncü eylem planı ise, 2015 yılının Kasım ayında ASEAN ve Çin Dışişleri Bakanları tarafından danışma koşullu imzalanarak kabul edildi (Severino, 2008, s. 55).

Çin, ASEAN'a ilk yerleşik Büyükelçisini Eylül 2012'de, Cakarta'da ASEAN misyonunu kurarak atadı. Pekin'deki ASEAN-Çin Merkezi, Kasım 2011'de Bali'de düzenlenen 14. ASEAN-Çin Zirvesi'nden sonra faaliyetlerine başladı. Bu açılan merkez, ticaret, yatırım, turizm, eğitim ve kültürde ASEAN-Çin işbirliğini teşvik eden bir bilgi merkeziydi. 2011 yılından bu yana ASEAN-Çin Merkezi (ACC) Ortak Konseyi'nin beş toplantısı da Pekin'de gerçekleştirildi. 2016 yılında ASEAN-Çin diyalogu 25. yılını kutladı. ASEAN Üye Devletler ve Çin bu kilometre taşı anmak için bir dizi etkinlik düzenledi. Kutlamalar, Eylül 2016'da Laos, Vientiane'de ASEAN Zirvesi ile arka arkaya düzenlenen bir Anma Zirvesi ile sonuçlanmıştır (ASEAN, China, 2018).

ASEAN ve Çin, ASEAN liderliğindeki geniş çerçevenin yanı sıra zirve, bakanlar ve üst düzey yetkililerin toplantıları gibi çeşitli ASEAN mekanizmaları aracılığıyla siyasi güvenlik diyalogunu ve işbirliğini, ASEAN Bölgesel Forumu (ARF), ASEAN Plus Three (APT), Doğu Asya Zirvesi (EAS) ve ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı Plus (ADMM Plus) gibi geliştirmeye devam etmektedir.

Çin, Ekim 2003'te TAC'a katılan ASEAN'ın ilk Diyalog Ortağı olduğu belirtilmişti. Çin'in TAC'a katılımı, bölgedeki devletlerarası ilişkilerin davranış kuralları olarak TAC'ın gelişimine katkıda bulunmuştur. Çin aynı zamanda

⁵ ASEAN Ministerial Meeting (AMM).

SEANWFZ⁶ Protokolü'ne katılma niyetini ifade eden ilk Nükleer Silah Devleti statüsündeydi. ASEAN ve Çin, Kasım 2002'de Phnom Penh'de Güney Çin Denizi'nde (DOC) Tarafların Davranışları Bildirgesi'ni imzaladılar. ASEAN ve Çin, 21 Temmuz 2011'de Endonezya'da DOC'yi uygulamak için gerekli olan kılavuz ilkeleri de kabul etti. Ayrıca, 25 Temmuz 2016'da Vientiane'de düzenlenen PMC Plus One oturumunda⁷, ASEAN Üye Devletleri ve Çin Dışişleri Bakanları'nın DOC'un Tam ve Etkin Uygulanması hakkındaki ortak bildiri onaylandı. Bu sayede bölge güvenliği için son derece önemli olan DOC, bütünüyle ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlama taahhüdü kabul edilmiştir. (ASEAN, Doc, 2018)

ASEAN-Çin Diyalogu İlişkilerininin 25. yılını anmak için 19. ASEAN-Çin Zirvesi liderleri, Güney Çin Denizi'ndeki Denizde Planlanmamış Karşılaşmalar Yasası'nın (CUES) uygulanması hakkında ortak bildiri ve DOC'nin uygulanmasında denizde acil durumlara yanıt olarak ASEAN üye devletleri ve Çin Dışişleri bakanlıklarının kıdemli memurları arasında yardım hattı iletişim rehberini kabul ettiler. 6 Ağustos 2017'de Manila'da yapılan toplantıda, ASEAN Üye Devletleri ve Çin Dışişleri Bakanları davranış kurallarının çerçevesini de kabul ettiler. (ASEAN, China, 2017)

ASEAN üye Devletleri ve Çin, Kasım 2017'de yapılan 20. ASEAN-Çin Zirvesi'nde, bu davranış kurallarına dair müzakerelerinin başlatıldığını resmen açıkladılar. Vietnam'ın Nha Trang kentinde 1-2 Mart 2018'de düzenlenen DOC (JWG⁸-DOC)'nin Uygulanmasına ilişkin 23. ASEAN-Çin Ortak Çalışma Grubu, COC⁹ hakkında resmi müzakerelere başladı. (ASEAN, China, 2017)

ASEAN ve Çin, Çin'in Changsha kentinde düzenlenen DOC (SOM¹⁰-DOC)'nin Uygulanması Hakkında 15. ASEAN-Çin Kıdemli Yetkililer Toplantısı'nda Güney Çin Denizi Müzakerelerinde, COC müzakerelerinin temeli olacak Tek Taslak Davranış Kuralları metni üzerinde Haziran 2018'te anlaşmışlardır. ASEAN ve Çin, ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı (ADMM-Plus) kapsamında, kurulduğu 2010 yılından buyana işbirliği yapmaktadır. Bu toplantı altı kez gerçekleştirilmiştir ve 6. Toplantı 26 Mayıs 2016 tarihinde 10. Asean Savunma Bakanları Toplantısının oturumlarında yapılmıştır. (ASEAN, China, 2016)

ASEAN Kıdemli Uluslararası Suçlarla Mücadele Toplantısı (SOMTC) ve Çin arasında ve Uluslararası Suçlarla Mücadele Bakanları (AMMTC) ile Çin arasında, ulus ötesi suçlarla ve diğer geleneksel olmayan güvenlik sorunlarıyla mücadelede işbirliğini teşvik etmek için yıllık görüşmeler yapılagelmektedir.

⁶ Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free-Zone; Güneydoğu Asya Nükleer Silahtan Arındırılmış Bölge.

⁷ Post Ministerial Conference.

⁸ Joint Working Group.

⁹ Code of Conduct (CoC).

¹⁰ Senior Officials Meeting (SOM).

ASEAN'ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

ASEAN ve Çin arasında 2004 yılında imzalanan ve 2009 yılında yenilenen geleneksel olmayan güvenlik konularında işbirliği konusunda bir Mutabakat Zaptı (MOU)¹¹ ve 21 Eylül 2017'de Manila'daki 5. AMMTC¹² + Çin Danışma toplantısında uluslararası suçlara dair yeni bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. (ASEAN, China, 2017)

XI.Sonuç

Bölgesel güvenlik ve işbirliği manasında ASEAN, bölgede bulunan ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Günden güne daha aktif politikalar ve bu politikaları tatbik konusundaki başarılarıyla da yıldızı giderek parlamıştır. ASEAN bir yandan bölge ekonomilerinin gücüne katkıda bulunurken bir yandan da bölgesel sorunların çözümünde hakemlik yapmaktadır. Bölgesel olarak güçlenen ekonomiler ASEAN'a girerek daha da sıkı bağlanmışlar ve ASEAN'ın kendilerine sunduğu bütün imkânlardan faydalanmaya başlamışlardır. Bununla birlikte ASEAN'ın sorunlara karşı çözüm mekanizmasının, dikteden çok iknaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, üye ülkelerin bölgesel sorunların çözümü konusunda kendi aralarındaki sorunlara karşı çözüm metotları ise bölge dışı bir güce karşı takınılan tavır veya bölgede meydana gelen bir afetten kaynaklanan acil duruma verilen tepkiden çok uzak düşmektedir.

ASEAN'ın sistemi sorunların devamı ile beraber ticari, ekonomik, kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yöneliktir ki, bu son derece zayıf veya eksik olarak algılanabilir. Bu olumsuz bakış açısına rağmen, ASEAN bölgede ihtiyaç duyulan boşluğu zaman içerisinde doldurabilmiştir. Ayrıca ASEAN, Çin, Japonya, Kore ve Hindistan gibi büyük ekonomilere de yakın oluşunun avantajlarını kullanabilmiştir. Çin'in ilk başlarda ASEAN'a olan muhalif duruşu, Çin politikalarındaki değişikliklerle beraber daha olumlu bir sürece girmiştir. Başlarda Çin, ASEAN'ı bölge devletleriyle özellikle de Güney Çin Denizi konusunda karşısına almak istemezken, ASEAN'ın net politik tavrı, Çin'i de ASEAN ile masaya oturtmaya ikna etmiştir. Bölgesel manada Çin önemli bir güçtür ve ekonomik olarak ASEAN ile güçlü bağları bulunmaktadır. Bu bağların ilerleyen dönemlerde çok daha artarak, Çin'in ASEAN üzerinde belki de tehdit noktasına kadar ulaşabilecek bir noktaya erişebileceği her zaman hatırdta tutulmalıdır. Şu anda Güneydoğu Asya'da mevcut duruma bakılacak olursa, Çin'in bölgedeki siyasi, ekonomik ve kültürel konumunun daha da güçleneceğini tahmin etmek pek de zor olmayacaktır. Çin, ASEAN'ın kurulduğu günden itibaren politika, ekonomi, güvenlik ve kültür de dahil olmak üzere 28 farklı alanda işbirliği mekanizması tesis etmiştir. Bu kadar geniş kapsamlı bir işbirliği, Çin'in komşu ülkeleriyle olan ilişkilerinde benzeri görülmemiş bir noktaya ulaşmıştır. Öte yandan, ASEAN'a göre, bugünün Çin'yle olan ilişki, tüm diyalog ortaklarıyla aralarındaki en önemli ve canlı ilişkiyi oluşturmaktadır.

¹¹ The ASEAN Memorandum of Understanding (MoU).

¹² ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime.

Çin-ASEAN ilişkisinin çok hızlı ve kapsamlı gelişmesinin nedeni, iki tarafın eşitlik ve karşılıklı güven, işbirliği ve kazan-kazan ilkesine bağlı kalmasıdır. Esasen bu durum, ASEAN'ın izlediği politika ve duruş sayesinde Çin'e kendi politikasını kabul ettirmesinden de kaynaklanır. Birbirlerine saygı duyma ve güvenme ve kazan-kazan durumu izleme noktasına ulaştıkları için ilişkilerde hızlıca gelişme göstermiştir. İki tarafın her zaman farklılıkları veya çekinceleri olsa da, farklılıklarını korurlarken ve karşılıklı güveni geliştirirken benzerliklere yoğunlaşmaktadırlar. Dahası, iki taraf çok seviyeli diyalog mekanizmaları ve liderler arasında sıkça yapılan toplantılar düzenleyerek politika oluşturma ve bu sayede işbirliğini derinleştirmeye yönelik sigortalar oluşturmaktadırlar. Çin ve ASEAN arasındaki bu stratejik ortaklık türü, uluslararası toplumda büyük veya küçük ülkelerin nasıl barış içinde bir arada yaşayabileceklerini, işbirliği yapabileceklerini ve kazan-kazan durumunu takip edebileceklerini de ispat etmiş olmaktadır. Bu sayede Güney Çin Denizindeki hâkimiyet sorunu da takip edilen bu iyi niyetli politikalar sayesinde diplomasi ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. ASEAN ve Çin'in ilişkilerinin gelişmesi önemlidir. Zira ilerleyen zamanlarda, her iki tarafın da kendi kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeleri için bu ilişki önem arz etmektedir. İlerleyen zamanda Çin, gelişmiş toplum haline gelecek ve ASEAN'ı bu şekilde tamamlayabilecektir. İki tarafın çıkarlarının uyumlu olması, ikili stratejik ortaklığın umut verici sonuçlara sebebiyet vermesine neden olacaktır.

Kaynaklar

- Anthony, M. C. (2005). *Regional Security in Southeast Asia : Beyond the ASEAN Way*. Singapore: ISEAS Publications.
- ASA Nations Support Peace. (1966, 08 05). *The Canberra Times*, s. 5. 08 27, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/107885569> adresinden alındı
- ASEAN. (2003, Ekim 1). *TAC*. Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by China: <https://asean.org/accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-china/> adresinden alındı
- ASEAN. (2012). *ASEAN*. ASEAN Free Trade Area: <https://asean.org/asean-economic-community/asean-free-trade-area-afta-council/> adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Mayıs 16). *Cahairment Statement of the Second Asia Summit Cebu*. Cahairment Statement of the Second Asia Summit Cebu: https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-second-east-asia-summit-cebu-philippines-15-january-2007 adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Ekim 12). *China Free Trade Agreements*. China Free Trade Agreements: https://asean.org/?static_post=asean-china-free-trade-area-2 adresinden alındı

ASEAN'in Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

- ASEAN. (2012, Ekim 17). *DOC. Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea*: https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Haziran 13). *Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur*. Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur: https://asean.org/?static_post=kuala-lumpur-declaration-on-the-east-asia-summit-kuala-lumpur-14-december-2005 adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Haziran 13). *Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur, 14 December 2005*. Aralık 26, 2018 tarihinde ASEAN: https://asean.org/?static_post=kuala-lumpur-declaration-on-the-east-asia-summit-kuala-lumpur-14-december-2005 adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Ekim 16). *The ASEAN+3 Finance Cooperation Fund*. The ASEAN+3 Finance Cooperation Fund: https://asean.org/?static_post=agreement-on-the-establishment-of-the-asean3-finance-cooperation-fund adresinden alındı
- ASEAN. (2012, Mayıs 11). *Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone*. ASEAN: https://asean.org/?static_post=treaty-on-the-southeast-asia-nuclear-weapon-free-zone adresinden alındı
- ASEAN. (2013, August 21). *Overview*. ASEAN: <https://asean.org/asean-economic-community/asean-mekong-basin-development-cooperation-ambdc/overview/> adresinden alındı
- ASEAN. (2016). *China*. ASEAN: <https://asean.org/asean/external-relations/china/> adresinden alındı
- ASEAN. (2016, Ocak 27). *TAC. Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia*: <https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/> adresinden alındı
- ASEAN. (2017). *China*. ASEAN: <https://asean.org/asean/external-relations/china/> adresinden alındı
- ASEAN. (2017). *China*. ASEAN: <https://asean.org/asean/external-relations/china/> adresinden alındı
- ASEAN. (2018, Temmuz). *ASEAN+3 . Overview of ASEAN Plus Three Cooperation*: <https://asean.org/wp-content/uploads/2016/01/Overview-of-APT-Cooperation-Jul-2018.pdf> adresinden alındı
- ASEAN. (2018). *China*. Overview of ASEAN-China Dialogue Relations: https://asean.org/wp-content/uploads/2012/05/Overview-of-ASEAN-China-Relations-August-2018_For-Website.pdf adresinden alındı
- ASEAN. (2018, August). *China*. Overview of ASEAN-China Dialogue Relations: https://asean.org/wp-content/uploads/2012/05/Overview-of-ASEAN-China-Relations-August-2018_For-Website.pdf adresinden alındı

- ASEAN. (2018, Ekim 17). *Doc.* Aralık 27, 2018 tarihinde Declaration on Conduct, and the South China Sea: https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 adresinden alındı
- ASEAN. (2018). *India. OVERVIEW- ASEAN-INDIA DIALOGUE RELATIONS:* <https://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-India-as-of-Nov-2018-fn.pdf> adresinden alındı
- Ayers, D. M. (2000). *Anatomy of a crisis : education, development, and the state in Cambodia, 1953 –1998.* Hawaii, USA: University of Hawai‘i Press.
- Ba, A. D. (2009). *(Re)Negotiating East and Southeast Asia region, Regionalism and the Association of Southeast Asian Nations.* Stanford, California, USA: Stanford University Press.
- Ball, W. M.-2. (1958, Winter, Vol. 12, No. 1). A Political Re-Examination of Seato. *International Organization*, 17-25.
- Brother's Gather. (1963, 03 04). *The Canberra Times*, 37(10502), s. 1. 09 30, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/104593657> adresinden alındı
- Buszynski, L. (2003, December). ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea. *Contemporary Southeast Asia*, 25(3), 343-362.
- Dr. Soekarno's dream said to be 'INDONESIA RAYA'. (1963, 01 2). *The Canberra Times*, s. 2. 09 28, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/104256984> adresinden alındı
- Emmers, R. (2003). *Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and the ARF.* New York, USA: Routledge Curzon.
- Evans, G. (2002). *A short history of Laos : the land in between.* Crows Nest, Australia: Allen & Unwin.
- Feeney, W. R.-8. (1984). The United States and the Philippines: The Bases Dilemma. *Asian Affairs*, 10(4), 63-85.
- Fineman, D. (1997). *A Special Relationship The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958.* Honolulu, USA: University of Hawaii Press.
- Formichi, C. (2012). *Islam and The Making of the Nation- Kartosuwiryo and political Islam in twentieth-century Indonesia.* Leiden: KITLV Press.
- Gerard, K. (2014). *ASEAN's Engagement of Civil Society - Regulating Dissent.* Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Ghim, P., & Chew, L. (2013). *A Sociolinguistic History of Early Identities in Singapore-From Colonialism to Nationalism.* London, UK: Palgrave Macmillan.
- Gungwu, W. (2005). *Nation-Building: Five Southeast Asian Histories.* Singapore: ISEAS Publications.
- John, R. B. (2006). *Revolution, Reform and Regionalism in Southeast Asia.* New York, USA: Routledge.

ASEAN'in Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği ve Bu Bağlamda ASEAN – Çin İlişkileri

- Jones, L. (2012). *ASEAN, Sovereignty and Intervention in Southeast Asia*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan .
- Kelly, G. P. (1986, September). Coping with America: Refugees from Vietnam, Cambodia, and Laos in the 1970s and 1980s. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Immigration and American Public Policy*, 487, 138-149.
- Khoman, T. (2012, Temmuz 9). *ASEAN Conception and Evolution*. Aralık 25, 2018 tarihinde ASEAN: https://asean.org/?static_post=asean-conception-and-evolution-by-thanat-khoman adresinden alındı
- Li, M., Kwa, & Guan, C. (2011). *China-ASEAN Sub-Regional Cooperation - Progress, Problems, and Prospect*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Liow, J. C. (2005). *The Politics of Indonesia–Malaysia Relations-One kin, two nations*. New York, USA: Routledge Curzon Pub.
- McGregor, A. (2008). *Southeast Asian development*. New York: Routledge.
- Michaud, J. (2006). *Historical Dictionary of the Peoples of the Southeast Asian Massif*. Oxford, UK: The Scarecrow Press, Inc.
- Nonnenmacherthis, S. (2017). Free movement within the ASEAN. UNESCO içinde, *Migration, free movement and regional integration* (s. 347-394). Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 09 01, 2019 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260669> adresinden alındı
- Paul, E. (2010). *Obstacles to Democratization in Southeast Asia A Study of the Nation State, Regional and Global Order*. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan Pub.
- Pollard, V. K. (1970). ASA and ASEAN, 1961-1967: Southeast Asian Regionalism. *Asian Survey*, 10(3), 244-255.
- Roberts, C. (2010). *ASEAN's Myanmar crisis: challenges to the pursuit of a security community*. Singapore: ISEAS Publishing.
- Saputro, E. (2017). *Indonesia and ASEAN Plus Three Financial Cooperation-Domestic Politics, Power Relations, and Regulatory Regionalism*. Singapore: Springer Nature.
- Secretariat, A. (2016). *Final Report on Enhancing ASEAN Connectivity Monitoring & Evaluation Project*. Jakarta: ASEAN Secretariat.
- Severino, R. C. (2008). *ASEAN*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies ISEAS.
- Sharan, R. H. (1965). S.E.A.T.O. — A Regional Defence Plan. *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 26, No. 4., 247-254.
- Smith, A. L.-7. (2002). TIMOR LESTE, TIMOR TIMUR, EAST TIMOR, TIMOR LOROSA'E: What's in a Name? *Southeast Asian Affairs, Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS)* , 54-77.

- Storey, I., Emmers, R., & Singh, D. (2011). *The Five Power Defence Arrangements at Forty*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Taylor, A. M. (1964). Malaysia, Indonesia - and Maphilindo. *International Journal*, Vol. 19, No. 2, 155-171.
- Taylor, K. W. (2013). *A History of the Vietnamese*. New York, USA: Cambridge University Press.
- Times, T. C. (1967, 08 09). Asian nations form new alliance - Seven Points of Cooperation. *The Canberra Times*, s. 1. 09 24, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106970844> adresinden alındı
- Times, T. C. (1971, 11 30). Neutrality. *The Canberra Times*, s. 5. 09 28, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/110691338> adresinden alındı
- Times, T. C. (1987, 12 16). ASEAN Summit Meeting Callfor talks on N-weapons. *The Canberra Times*, s. 5. <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/122416325> adresinden alındı
- Times, T. C. (1991, 07 22). ASEAN goes slowly with Soviet, China relations. *The Canberra Times*, s. 10. 09 30, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/122372462> adresinden alındı
- Vickery, M. (1984). *Cambodia 1975-1982*. Bangkok: Silkworm Books.
- Vittachi, T. (1967, 08 20). First step to a Dream. *The Canberra Times*, s. 24. 09 28, 2019 tarihinde <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106978000> adresinden alındı
- Yan, W. (2007, Ocak 14). *The State Council of the People's Republic of China*. The State Council of the People's Republic of China: http://www.gov.cn/misc/2007-01/14/content_495612.htm adresinden alındı